

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
نه	تقریظ دکتر محمود فضیلت (مدیر گروه تخصصی زبان و ادبیات فارسی)
۱	مقدمه
۴	فصل اول: خط فارسی
۴	گفتار اول: چهار اصل املائی فارسی
۵	گفتار دوم: برخی موارد اختلاف در املائی فارسی و تحلیل آنها
۲۵	گفتار سوم: توانمندیهای خط فارسی
۳۰	فصل دوم: مکاتبات اداری و آئین نگارش و ویرایش
۳۰	گفتار اول: مکاتبات اداری
۳۰	الف) نامه‌های اداری
۳۰	مشخصات نامه‌های اداری
۳۴	ابعاد کاغذ نامه اداری
۳۵	توضیحی درباره مطالب سربرگ و انتهای نامه
۳۶	نامه پیرو
۳۶	عطف به (بازگشت به)
۳۸	ب) بخشنامه‌های دستوری
۳۹	نوع دیگری از بخشنامه
۳۹	ج) صورت جلسه
۳۹	مفهوم جلسه
۳۹	ارکان جلسه
۴۲	د) گزارش نویسی
۴۳	گفتار دوم: آئین نگارش و ویرایش
۴۳	الف) حروف آوانگار (الفبای فونتیکی)
۴۴	سخنی درباره پاورقیهای انگلیسی در متن فارسی
۴۴	ب) نشانه گذاری

صفحه	عنوان
۴۵	ویرگول یا نشانه درنگ (،)
۴۵	دو نقطه (:)
۴۶	نقطه (.)
۴۶	نشانه عواطف و تعجب (!)
۴۶	قلاب یا کروشه []
۴۷	خط (-)
۴۷	سه نقطه (...)
۴۷	نقطه ویرگول (؛)
۴۸	هلال یا پرانتز ()
۴۸	علامت نقل قول یا گیومه («»)
۴۹	ممیز (/)
۴۹	علامت پرسشی (؟)
۴۹	علامت تکرار (//)
۵۰	ستاره (*)
۵۰	ج) مقاله نویسی
۵۱	ظاهر مقاله های علمی - پژوهشی
۵۴	فصل سوم: شیوه های لغت سازی و ترجمه
۵۶	شیوه های لغت سازی
۶۶	نگاهی ویژه به لغت سازی (واژه گزینی) در فرهنگستان زبان و ادب فارسی
۶۷	اشکالات لغات ترجمه شده فرهنگستان
۶۹	پیوست
۸۰	فصل چهارم: درست و غلط در زبان فارسی
۸۰	چهار مورد درست و غلط در زبان
۸۰	الف) تلفظ
۸۱	ب) معنا
۸۲	ج) املا
۸۲	د) دستور
۸۴	چند اصل در تحلیل درست و غلط
۸۵	نقد و تحلیل چند مورد از درست و غلط های محل بحث
۸۵	مصدر صناعی با استفاده از «یت» عربی
۸۵	رای مفعولی
۸۵	درازنویسی

صفحه	عنوان
۸۶	جات و ات
۸۶	استفاده از تنوین و ال (الف و لام)
۸۶	بو شنیدن
۸۷	تای تأنیث
۸۸	عبارات ترجمه‌ای
۸۸	برعلیه، بوسیله، ضروری، آنچه که و...
۸۸	پسران وزیر ناقص عقل
۹۰	فصل پنجم: شگردهایی برای نوشتن مطالب و مقالات عمومی (انشانویسی)
۹۰	شگرد اول: عدم استفاده از صفت برترین و قیده‌های تأکیدی
۹۱	شگرد دوم: استفاده از لایه محافظ
۹۲	شگرد سوم: تمثیل و قدرت اقناعی آن
۹۳	شگرد چهارم: تفصیل مطلب و پرهیز از قصارگویی
۹۳	شگرد پنجم: ترفند برچسب زدن
۹۴	شگرد ششم: استفاده از بار ارزشی کلمات
۹۵	شگرد هفتم: نقل قول از زبان دیگران
۹۶	شگرد هشتم: استفاده از پرسش و پیشنهاد بجای سخنان اخباری و دستوری
۹۶	شگرد نهم: دوستمنائی
۹۷	شگرد دهم: تعریف از مخاطب
۹۷	شگرد یازدهم: استفاده از آیه، حدیث و ضرب المثل
۹۸	شگرد دوازدهم: حواله دادن پاسخ به آینده نامعلوم
۹۸	شگرد سیزدهم: یافتن یک مؤلفه بعنوان نقطه ضعف و اصرار بر بهانه‌گیری از آن
۹۹	شگرد چهاردهم: ارائه دلیلهای ساده و گذر از مطلب
۹۹	شگرد پانزدهم: قابلیت نگاه کردن از زوایای مختلف
۱۰۰	شگرد شانزدهم: از سطح فهم ما بالاترست
۱۰۰	شگرد هفدهم: بازی با آمار
۱۰۱	شگرد هجدهم: حالانه که خودت نیستی
۱۰۱	شگرد نوزدهم: نقل قول ناقص
۱۰۱	شگرد بیستم: استفاده از مقادیر مبهم
۱۰۲	فصل ششم: مهمترین عوامل تأثیرگذار بر متون ادبی (ویژگیهای شاهکارها)...
۱۰۳	رکن اول: زبان

صفحه	عنوان
۱۰۴	الف) دستور زبان
۱۰۵	ب) استحکام زبانی یا زبان پخته
۱۰۵	ج) موقعیت هر کلمه بتنهایی در بافت سخن
۱۰۶	د) ارتباط کلمات با هم
۱۰۸	ه) به اندازه سخن گفتن
۱۰۹	رکن دوم: قدرت اقناعی داشتن
۱۱۰	الف) تمثیل
۱۱۰	ب) استدلال
۱۱۲	ج) حسن تعلیل
۱۱۴	رکن سوم: انواع نوآوریها در متن
۱۱۴	الف) مضمونسازی
۱۱۴	ب) فنون بیانی و صنایع بدیعی
۱۱۵	ج) لغتسازي
۱۱۵	د) تصویرسازی
۱۱۸	رکن چهارم: استفاده پنهان از ظرائف ادبی و مؤلفه‌های بلاغی
۱۱۹	رکن پنجم: صداقت متن
۱۲۱	رکن ششم: سخن گفتن از مسائل جاودانه
۱۲۲	رکن هفتم: همراهی محتوا با زمانه
۱۲۲	رکن هشتم: موسیقی
۱۲۲	الف) وزن
۱۲۳	ب) قافیه
۱۲۵	نمونه سؤالات امتحانی
۱۲۸	فهرست منابع

تقریظ دکتر محمود فضیلت (مدیر گروه تخصصی زبان و ادبیات فارسی)

کتاب حاضر، طرح دیدگاه‌ها و نظرهایی با مختصات متفاوت نسبت به تألیفات هم‌تراز است. این ویژگی زمینه‌های مناسبی را برای بررسی و بازاندیشی در عناوین و کیفیت نگرش به موضوعات کتاب فراهم می‌آورد که صرف‌نظر از هر نتیجه‌ای، بایسته‌تجسین است.

به طور کلی کتابی شایسته‌نشر به عنوان مأخذ دانشگاهی شناخته می‌شود که دارای طبقه‌بندی یا حرف‌های تازه‌ای باشد و گرنه، تکرار مطالب با تغییر عبارات، نمونه‌ها و شاهد مثال‌ها، انگیزش و زمینه‌های مناسبی برای بحث و تبادل اندیشه و نقد و نظر فراهم نمی‌آورد. این کتاب تا حد قابل قبولی برای وصول به هدف مذکور، ظرفیت مناسبی را فراهم کرده است. کتاب آئین‌نگارش تحلیلی اثری تصنیفی به شمار می‌رود؛ از آن روی که حجم وسیعی از مطالب آن ایده‌های تازه و نواندیشانه نویسنده است که پیش از این، در آثار دیگر او بیان شده‌اند. چنان‌که پیداست از ویژگی‌های کتب تصنیفی ایجاد بحث و نظر در مجامع آموزشی و پژوهشی به سبب طرح مطالب جدید است.

برخلاف تألیف که اغلب به طرح و تحلیل و پویش علمی و طبقه‌بندی مباحث متعارف و پیش‌اندیشیده می‌پردازد و یافته‌ها و دستاوردهای تحقیق را بیان می‌کند، در تصنیف نویسنده طرحی نو را با خاستگاه متفاوت در می‌اندازد و در تبیین آن می‌کوشد و از این روی کتاب حاضر که رویکردی تصنیفی دارد شایسته‌مطالعه و تأمل است.

مقدمه

کتاب حاضر با عنوان «آئین نگارش تحلیلی»، حاوی مطالبی کاربردی در زمینه‌های املا، انشا، مقاله‌نویسی‌های عمومی و مقالات علمی - پژوهشی، ظرائف نگارش و ویرایش و مسأله درست و غلط در زبان فارسی و چگونگی تحلیل متنهای ادبی و حاصل بیست و چند سال تدریس این عنوانها در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی است که اینک به صورت یکجا و فشرده تقدیم عموم جامعه میگردد. هرچند شیوه تنظیم مطالب برای تدریس در دانشگاه و درسهای «زبان فارسی و آئین نگارش ۱ و ۲» چیده شده ولی محتوای کتاب، قابل استفاده برای همگان است و در فراگیری محدودیتی ندارد.

فصل اول درباره خط فارسی و نقد آن است که خود به بررسی توانمندیهای خط فارسی، معرفی اصول املا، نقد و تحلیل تمام صورتهای املائی محل بحث، سخنی مبسوط در باب پیوسته‌نویسی و جدانویسی و سرانجام ارزیابی و نقد دستور خطهای موجود بویژه دستور خط فرهنگستان زبان و ادب فارسی میپردازد. اهمیت این فصل در این است که بطور کلی هیچ عنوان درسی و مبحثی در سراسر واحدهای درسی دانشگاهی در حوزه خط فارسی و تحلیل آن وجود ندارد و حداکثر چیزی که در برخی کتابها دیده میشود دو ستون بنویسیم ننویسیم است که فاقد هر شرح، بسط، اثبات و استدلالی است و صرفاً به شیوه تجویزی و دستوری فرمان میدهند که چه بنویسیم و چگونه بنویسیم! برای نوشتن این فصل تاریخچه یکصد ساله اظهارنظرها درباره خط محل تأمل و تحقیق قرار گرفته و نتایج ارائه شده، حاصل تعمق در لایه‌های مختلف املا فارسی است. تدریس دقیق این فصل، پنج هفته آموزش را به خود اختصاص میدهد.

فصل دوم شامل چند بخش است. بخش نخست مکاتبات اداری است که طرز نوشتن نامه‌های اداری، بخشنامه‌نویسی، صورتجلسه‌نویسی و گزارش‌نویسی را شامل میشود. هریک از این مباحث باید همراه با نوشتن تمرین از سوی دانشجویان و طرح و نقد آن در کلاس درس همراه باشد که بدین ترتیب چهار تا پنج هفته آموزشی را پوشش میدهد. بخش دیگر این فصل، ویرایش متنی و آیین سجاوندی است که به صورت فشرده ولی کامل ارائه گردیده است. در مبحث دوم این فصل، آوانگاری و نشانه‌گذاری نیز توضیح داده شده است و بخش

پایانی آن، توضیحاتی در خصوص مقالات علمی - پژوهشی و ساختار آنهاست که لزوم آموزش آن آشکار است. مجموع این فصل، مناسب تدریس برای هفت جلسه درسی است که باید همراه با درخواست تکلیف از دانشجویان و حل تمرین باشد.

فصل سوم مربوط به شیوه‌های لغت‌سازی و اصطلاح‌یابی و ترجمه است. در این فصل نیز به روال دیگر فصول کتاب، تمرکز بر روی مباحث بنیانی و ریشه‌های لغت‌سازی است نه بر محور مصادیق و مثالها، البته ضرورت تبیین موضوع، ایجاب میکند که دهها لغت معادل نیز برای مثال بیانند و بررسی گردند. این لغات بر ساخته فرهنگستان زبان و ادب فارسیند که به صورت جزئی‌نگر، نقد و تجزیه و تحلیل شده‌اند. زمان پیش‌بینی شده برای خواندن این فصل دو هفته درسی است.

فصل چهارم به مسأله درست و غلط در زبان می‌پردازد و باز هم، محور سخن بر گرد مباحث بنیانی و ریشه‌ای می‌گردد. در این مبحث کوشیده‌ایم با برشمردن معیارهائی نشان دهیم که اصولاً چگونه باید به مسأله درست و غلط در زبان نگریسته شود و بر اساس تحقیق در آرای دیگران و بررسی آنها، سرانجام بر اساس تحلیل صاحب این قلم، سنجه‌هائی برای تشخیص درست و غلط داده شده است. در این فصل نخواستیم جدولی از بنویسیم و بنویسیم‌ها ارائه دهیم چرا که این ستونها و جداول در کتابهای گوناگون از جمله غلط‌نویسیم ابوالحسن نجفی آمده‌اند و علاقمندان میتوانند به آنها مراجعه کنند. تلاش اصلی این فصل بر آن است که به خوانندگان بیاموزاند با چه تحلیل و معیاری باید به مصادیق آن کتابها بنگرند و تشخیص دهند که آیا مثلاً لغت «حفاظت» که در کتاب نجفی غلط تشخیص داده شده، واقعاً غلط است یا درست؟! آموزه‌های این فصل با برخی آموزه‌های متعارفی که در مدارس و دانشگاهها درس داده میشود تفاوتی دارد! زمان لازم برای تدریس این مبحث چهار تا پنج جلسه درسی است. فصل پنجم به نوشتن مقالات عمومی یا همان انشانویسی تعلق دارد که بیست تکنیک نوشتن را آموزش میدهد. این شگردها بر حسب تجربه فردی از یکسو و استقرا در مقالات و متنهای منتشر شده از سوی دیگر بدست آمده‌اند که به قلم راقم این سطور، یافته و دسته‌بندی شده‌اند. برای آموزش میتوان در هر هفته چند تکنیک را بررسی کرد و از دانشجویان خواست بر اساس آن شگردها مطالب کوتاهی بنویسند و سپس نوشته‌ها را خوانند و ارزیابی کرد. این روشها که تعداد آنها میتواند بیشتر هم باشد، از تأثیرگذارترین عوامل بر ذهن خواننده‌اند که میتوانند او را به اقناع ذهنی و جلب توجه برسانند. نکته مهم اینکه برخی از این شگردها غیر اخلاقیند! و مطرح کردنشان نه به معنای آموزش کژیها بلکه به معنای شناسایی آنهاست تا

خوانندگان متون مختلف در دام چنین شگردهائی نیفتند. طول تدریس این مبحث دستکم چهار هفته خواهد بود.

در فصل ششم و آخرین فصل کتاب به بررسی و تحلیل متون ادبی میپردازیم و میکوشیم نشان دهیم که چگونه میتوان یک متن ادبی مؤثر نوشت یا یک متن ادبی را نقد و بررسی کرد. معیارهای این بررسی از منابع پیشین گرفته نشده بلکه حاصل دریافتهای نویسنده است که در قالب این نوشتهها نمود یافته و دسته‌بندی گردیده و پیش از این جایی مطرح نشده بوده است. پنج جلسه آموزشی زمان مناسبی برای طرح این فصل خواهد بود.

مجموع آنچه در این شش فصل آمده تقریباً پاسخگوی نیازهای دانشجویان به محتوای علمی درس «زبان فارسی و آئین نگارش و ویرایش» دوره کارشناسی زبان و ادبیات فارسی و بیش از آن است و افزون بر آن میتواند برای درسهائی چون فارسی عمومی و هر آموزش همگانی و عمومی دیگری نیز مفید واقع شود.

در پایان، دو توضیح را ضروری میدانم: نخست اینکه املاهای این کتاب تفاوتی با املاهای دیگر کتابهای منتشرشده از سوی سازمان محترم «سمت» و نیز فرهنگستان محترم زبان و ادب فارسی دارد، مانند پیوسته‌نویسی «های جمع و می مضارع یا ضمیر سوم شخص فعل جمع مانند کتابها و میروم و پاکند بجای کتاب‌ها و می‌روم و پاک‌اند» و نیز تفاوتی در برخی کلمات دیگر مانند علمی به جای علمی‌ای. دلیل این امر آن است که نویسنده در این کتاب با شیوه‌های مختلف، سعی در تبیین و اثبات درستی این تفاوتها داشته است. از مسئولان محترم «سمت» بسیار سپاسگزارم که اجازه این نقد را به اینجانب دادند. دوم اینکه مطالب این کتاب تصنیف قلمداد شود، زیرا بر پژوهشهای پیشین نویسنده آن مبتنی است، بنابراین طبیعتاً که برخی قسمتها قبلاً در مقالات و کتابهای او به صورت پراکنده چاپ شده باشد. این منابع در فهرست منابع پایان کتاب آمده‌اند.